

Evaluation of Covid-19 Period Policies Within The Framework of F. A. Hayek's Theory of Knowledge and Complex Phenomena

Adem Karakaş^{1,a,*}, Salih Alp^{2,b}, Hasan Kara^{3,c}

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Şarkışla Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

²Bilim Uzmanı

³Department, Faculty, University, Province, Country

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 25/03/2024

Accepted: 25/06/2024

ABSTRACT

One of the 20th century's greatest philosophers, F.A. Hayek, insists on the importance of information in the functioning of the free market. Knowledge is central to Hayek's analysis. The thinker states that it is only possible and effective to analyze the information that is dispersed and mobile in the market through the market mechanism. There are important differences between centralized intervention by policymakers and the self balancing. In some cases, in times of uncertainty and confusion, it may be more rational not to intervene in the market. The study addresses the challenges faced by policymakers in the Covid-19 process. In doing so, the distinction between simple and complex phenomena is emphasized. In addition, it addresses the potential problems posed by the increasing role of policy makers. Based on Hayek's information theory approach, reliance on the free market mechanism is more prominent. What should economic policy be in times of uncertainty and confusion (perhaps panic)? What are the consequences of government policies and economic planning during the pandemic? Are alternative market-based solutions possible? Within these processes, market interventions lead to bigger problems. Therefore, the focus of the study is to understand the nature of the challenges faced by policymakers in times of uncertainty and complexity and to analyze the background to it. In making this analysis, it is important to understand Hayek's point of view, which advocates the virtue of the free market, as a reference point. At the heart of this viewpoint is the avoidance of interference. If there is an intervention in the market, it is necessary to return quickly.

Keywords: F.A.Hayek, Covid-19, Uncertainty and complexity, Information theory.

F. A. Hayek'in Bilgi ve Karmaşık Fenomenler Teorisi Çerçevesinde Covid-19 Dönemi Politikalarının Değerlendirilmesi

Süreç

Geliş: 25/03/2024

Kabul: 25/06/2024

ÖZ

20. yüzyılın en büyük filozoflarından biri olarak kabul edilen F.A.Hayek, serbest piyasa işleyişinde bilginin önemi üzerinde ısrarla durmaktadır. Bilgi, Hayek'in analizlerinde merkezi bir noktada konumlanmıştır. Düşünür, piyasada dağınık ve mobil halde bulunan bilginin ancak piyasa mekanizması ile analiz edilmesinin mümkün ve etkili olabileceğini ifade etmektedir. Politika yapımcıların merkezi kararlarla piyasaya müdahale etmesi ile piyasanın kendi kendine dengeye gelmesi arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Bu anlamda, bazı durumlarda belirsizlik ve karmaşa ortamında piyasaya müdahale edilmemesi daha rasyonel olabilmektedir. Çalışmada, Covid-19 sürecinde politika yapımcıların karşı karşıya kaldıkları zorluklar ele alınmıştır. Bunu yaparken, basit ve karmaşık fenomenler arasındaki ayrıma vurgu yapılmaktadır. Buna ek olarak, politika yapımcıların giderek daha fazla rol üstlenmesinin ortaya çıkardığı potansiyel sorunlara değinilmektedir. Hayek'in bilgi teorisi yaklaşımından hareketle serbest piyasa mekanizmasına güvenilmesi daha ön plana çıkmaktadır. Belirsizlik ve karmaşa (belki panik) durumlarında iktisat politikaları nasıl olmalıdır? Pandemi döneminde hükümet politikaları ve ekonomik planlamanın sonuçları neler olabilir? Piyasa temelli alternatif çözüm önerileri mümkün müdür? Bu süreçler içinde piyasaya yapılan müdahaleler daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle çalışmanın odak noktası, belirsizlik ve karmaşa dönemlerinde politika yapımcıların karşılaştıkları zorlukların doğasını anlamak ve bunun arka planını analiz etmektir. Bu analizi yaparken de referans noktası olarak serbest piyasanın erdemini savunan Hayek'in bakış açısını anlamak önem taşımaktadır. Bu bakış açısının temelinde müdahaleden kaçınmak yatmaktadır. Eğer piyasaya müdahale söz konusu ise hızlı bir şekilde geri dönmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: F.A.Hayek, Covid-19, Karmaşa ve belirsizlik, Bilgi teorisi

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a ademkarakas@cumhuriyet.edu.tr
^c hasankara@gmail.com

^b 0000-0003-3628-3308
^d 0009-0001-4344-3317

^b salihalp37@gmail.com
^d mail

^b 0009-0004-5473-5704.
^d ORCID

How to Cite: Karakaş A, Alp S, Kara H (2024) Evaluation of Covid-19 Period Policies Within The Framework of F. A. Hayek's Theory of Knowledge and Complex Phenomena, International Journal of Current Social Science, 3(1): 17-25.

Giriş

Fukuyama'ya (2020) göre büyük krizlerin genellikle öngörülemeyen büyük sonuçları olmuştur. Büyük Buhran izolasyonculuğu, milliyetçiliği, faşizmi ve 2. Dünya Savaşı'nı teşvik etti ama aynı zamanda Yeni Anlaşma'ya (new deal), ABD'nin küresel bir süper güç olarak yükselişine ve sonunda sömürgecilikten kurtulmaya da yol açtı. 11 Eylül saldırıları iki başarısız Amerikan müdahalesine, İran'ın yükselişine ve islami radikalizmin yeni biçimlerine yol açtı. 2008 mali krizi, dünya genelinde liderlerin yerini alan düzen karşıtı popülizmde bir artışa ve ekonomi alanda hükümetlerin daha fazla müdahale içeren politikalar üretmesine neden oldu.

Dünyayı etkisi altına alan yeni bir kriz olan koronavirüs (covid-19) salgını da aktif politika alanında benzeri görülmemiş düzeylerde hükümet aktivizmini teşvik etmiştir. Virüsü kontrol altına almak ve bunlardan kaynaklanan ekonomik zararları azaltmak amacıyla alınan politika tedbirleri çerçevesinde dünyanın birçok yerinde hükümetler tarafından ekonomiler fiilen 'kapatıldı'. Salgının oluşturduğu sağlık tehdidinde yanıt olarak ekonomik sistemler çöktü. Bu arada bazı ülkelerde hükümetler kendilerini politikaya adanmış ve özel sektör çalışanlarının ücretlerinin ödenmesi gibi daha önce hiç görülmemiş politika önlemlerine başvurdular (Pennington, 2020).

Salgın binlerce kişinin ölümüyle ve milyonlarca insanın ekonomik sıkıntı ile baş başa kalmasına neden oldu. Hastalığın yayılmasını yavaşlatmak amacıyla çıkarılan evde kalma emirleri, üretim veya tüketim haricinde bireylerin evlerini terk etme olanaklarını kısıtladı. Belirli "temel" mal ve hizmetlerin kullanımı veya diğer "temel" faaliyetlerde bulunulmasına izin verildi. Politika yapımcılar, süpermarketler, marketler, eczaneler, çöp toplama, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve bankalar gibi belirli işletmelerin hayati önem taşıdığı konusunda anlaşılır bir şekilde fikir birliğine vardı. Bu alanların faaliyetleri devam ederken, mesela alışveriş merkezleri, içki mağazaları, çiçekçiler, ofis malzemesi mağazaları, barlar, bira fabrikaları ve lokantalar gibi diğer iş türlerinin gerekliliği sorgulandı ve bu işyerleri uzun süre kapalı kaldı (Storr vd., 2021).

Açıkhışı virüsün birçok yönünün tıp uzmanları tarafından çözülememesi Covid-19 salgınının günlük yaşamın çeşitli yönlerinde belirsizlik düzeylerini önemli ölçüde artırmasına yol açmıştır (Caggiano vd, 2020). Dünyanın ne zaman normale döneceği konusunda kimsenin bir fikrinin olmaması ve aşının ne zaman hazır olacağı da belirsiz iken bu durum aşı üretmek için küresel iş birliğinin ve kamu, özel ve kâr amacı gütmeyen sektörlerin önemini vurgulamaya itmiştir. Buna karşın politika yapıcı kamu düzenlemeleri bu kompleks yapı içinde en fazla ön plana çıkan argümanı oluşturmuştur ve bu yapılırken sorgulama ihtiyacı hissedilmemiştir.

Makale, bu ortamda F.A. Hayek'in basit ve karmaşık olgular arasındaki ayırımından ve bilgi teorilerinden yararlanarak salgının politika yapımcılara sunduğu veya dayattığı zorlukları değerlendirmeyi hedeflemektedir. Hükümet eylemi garanti edilse bile söz konusu olan birden fazla sosyo-ekonomik boyutun ele alınmasının gerektirdiği karmaşıklıkların, bu boyutların birçoğunda "etkili bir politika tepkisinin" ana hatlarını ayırt etmenin mümkün olmayabileceği ileri sürülebilir. Yahut, eğer bu tür yanıtlar

belirlenebiliyorsa, bunların zamanında uygulanmasını sağlamak mümkün olmayabilir. Makale yine bununla birlikte pandemi sonrası ekonomi politikasına yönelik argümanlara odaklanarak, politika yapımcıların giderek daha fazla yeni rol üstlenmeye teşvik edildiği ortamda daha geniş sosyo-ekonomik zorlukların oluşabileceğine yönelik Hayek'in perspektifinden bir değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu anlamda makalenin birinci bölümünde belirsizlik ve karmaşa ortamında iktisat politikalarının Covid-19 dönemi uygulamalarını içerecek biçimde incelemeyi hedeflemektedir. İkinci bölümde ise Hayek'in basit ve karmaşık olgular arasındaki ayırımını, bilgi teorisi ile birleştirerek bir çerçeve oluşturulacaktır. Üçüncü bölümde ise bu çerçeveden hareketle pandemi dönemi hükümet politikalarının ve ekonomik planlama hedeflerinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Aynı zamanda koronavirüs politikası sorununun temelini oluşturan karmaşıklığın bazı boyutları ele alınarak, hükümet eyleminin pandemiye karşı haklı bir tepki olabileceğini, ancak politika yapımcıların büyük ölçekli hatalardan kaçınmasına ve alternatif politika önlemlerinin etkinliğini değerlendirmesine olanak tanıyan az sayıda sistemik mekanizmanın olabileceği üzerinde durulacaktır.

Belirsizlik, Karmaşa ve İktisat Politikaları

Ekonomi politikası belirsizliği çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Ancak, genel olarak ekonomik sistemi etkileyen ve hükümet politikalarında değişikliklere yol açabilecek öngörülemeyen değişiklikleri ifade ettiği kabul edilir. Başka bir deyişle mali, politik, düzenleyici sistem ve para politikalarının öngörülemezliğinden kaynaklanan ekonomideki dalgalanmaları yansıtmaktadır. Ekonomik ve finansal kararların öngörülemezliği, birçok kararın ertelenmesine yol açabilir. Örneğin, Türkiye'deki başarısız darbe girişiminden kaynaklanan yüksek belirsizlik, Moody's Türkiye'nin kredi notunu düşürmeye itmiştir (Davis, 2016). Yine global riske bir örnek olarak 2008 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan küresel mali piyasalardaki çalkantılardan kaynaklanan krizden kaynaklanan yüksek düzeydeki belirsizlik Türk lirasının dolar karşısında ciddi değer kaybıyla sonuçlanmıştır. Dolayısı ile küresel finansal kriz sırasında iktisat politikalarına ilişkin belirsizlikler artmıştır (Şahinöz ve Coşar, 2018).

Birçok şirketin ve ülkenin, Covid-19'un öngörülemezliği nedeniyle ekonomik kararlar alması da buna benzemektedir. Bazı çalışmalar yüksek belirsizliğin, finansal kararlarda ve tüketim kararlarındaki gecikmeler nedeniyle durgunluk ve gerileme dönemlerinde daha yüksek ekonomik etkilere yol açtığını göstererek bu iddiayı desteklemektedir (Baker vd., 2016). Pek çok değişken, kısa veya uzun vadeli etkileriyle birlikte belirsizlik düzeyini etkileyebilir; ancak EPU (ekonomik belirsizlik endeksi) arttığında yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerinde uzun vadeli etkileri olması beklenilebilir (Şahinöz ve Coşar, 2018). Belirsizliğin tüm ekonomiyi ciddi şekilde etkilediği göz önüne alındığında, bir ülkenin belirsizlik seviyelerini yansıtacak tedbirlerin geliştirilmesi elzem olarak kabul edilmiştir.

Salgının olumsuz ekonomik etkileri, yayılımın kontrol altında tutulması için alınan tıbbi önlemlere göre değişiklik göstermektedir. Ticari faaliyetlerin ve fuarların iptal edilmesi, restoran ve otellerin yanı sıra birçok küçük işletmenin kapatılması, birçok ülkede eğitim faaliyetlerinin süresiz olarak iptal edilmesi, üretim ve imalat faaliyetlerinin sona erdirilmesi, halka açık toplantı, kongre ve aktivitelerin iptal edilmesi, spor olayları ve finansal piyasalardaki ana göstergelerin olumsuz görünümü, tedbirlerin etkisiz kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, pandeminin hızla yayılan tıbbi sonuçları, sağlık açısından olumsuz etkileri nedeniyle politika yapıcılarını zorlayan bazı yeni sorunlara yol açması arasında, mevcut koşullar altında salgının ekonomik sonuçlarına ilişkin gerçekçi bir tahminde bulunmayı zorlaştırmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranlarının, para politikası araçlarının etkinliğini zayıflatma riski ve tedarik zincirindeki sorunların küresel ölçekte arz ve talep üzerinde olumsuz etkilerine ek olarak önlemlerin olası uzatılmasına ilişkin belirsizlikler de eklenince, ekonomik önlemlerin etkili bir çözüme doğru çalışmasını sağlamak güçleşmiştir (Ustaoglu, 2020).

Kamu yönetimlerinin ekonominin çarklarının yeniden harekete geçirilmesine dair yaptığı çağrılarını sürekli ertelenmek zorunda kalınışı, sosyal ve iktisadi hayatı kısıtlayan olumsuzlukların ne kadar süreceğini bugünden kestirebilmenin güçlüğünü ortaya koymaktadır. Mevcut belirsizlik hali politik tedbirlerin hayata geçirilerek kararlılıkla uygulanmasının önündeki en büyük engeldir. Öte yandan Güney Kore ve Çin gibi bazı ülkelerin salgını kısmen kontrol altına alabilmeyi başarmasının ilginç biçimde diğer ülkeleri kısmen olumlu etkilediğini de not etmek gerekir. Yakın gelecek halen ciddi belirsizlikler içermektedir. Bu yüzden modern iktisat literatürünün teorik argümanlarının mevcut konjonktürde ne ölçüde işe yarayacağı da tartışmalıdır. Çünkü pandeminin tetikleme beklenen potansiyel krize karşı -toplam arz ve toplam talebi birlikte harekete geçirecek- yeni bir formüle ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak şu an için ortada böyle sihirli bir formül yoktur. Bu nedenle politik önermelerin başarısı için önceki krizlerden elde edilen tecrübelerden istifade etmeye çalışmak halen rasyonel bir tercih gibi görünmektedir (Ustaoglu, 2020).

Aslında dışsallıkların, borçlanma kısıtlamalarının ve sigorta eksikliklerinin olmadığı bir dünyada, Covid-19 gibi büyük bir olumsuz şokun, yalnızca kısa ömürlü, V şeklinde bir durgunluğa neden olması beklenir.¹ İnsanlar ve firmalar, önlemlere uymak için ekonomik faaliyetlerini azalttıkça GSYİH düşecektir. Hastalığın yayılmasını sınırlandıracak, ancak kontrol altına alma politikaları bitirmez, fazla işsizlik veya işyeri kapanması olmadan her şey normale dönecektir. Dayanıklı mal ve hizmetlere

yönelik bastırılmış talebin karşılanmasıyla ekonomi bir süreliğine trendin üzerinde seyredecektir. Ancak gerçek dünyada, COVID-19'un uzun süreli ve derin bir durgunluğa ve keskin ekonomik dalgalanmalara yol açması muhtemeldir (Furman 2020). Makroekonomik politikanın amacı, olumsuz şokların etkisini azaltmaya yardımcı olan parasal ve mali araçları kullanarak talep dışsallıklarını ve finansman kısıtlamalarını azaltarak bu kısa ömürlü durgunluğa cevap vermeye çalışmaktır (Bernanke 2020).

Parasal araçlar, kısa vadeli piyasa oranlarını etkilemek için bir politika faiz oranının belirlenmesini, uzun vadeli piyasa oranlarını yönlendirmek için varlık alımlarının takip edilmesini, likidite sağlanmasını ve son çare olarak borç veren olarak işlev görmeyi içerir. Faiz oranlarının düşürülmesi öncelikle tüketimi ve yatırımı teşvik ederek toplam talebin artmasına yardımcı olur ve tüm parasal araçlar finansal sürtüşmelerin olumsuz etkisinin azaltılmasını sağlar. Mali araçlar, hükümet tüketimini ve sermaye harcamalarını; emek geliri, kar, mal ve hizmetlere ilişkin vergiler ve sübvansiyonların, transferlerin ve vergi muafiyetlerinin sektörel olarak tahsisini içerir. Gelir desteği sağlayarak firmaların ve tüketicilerin borçlanma ihtiyacını azaltabilirler. Aynı zamanda talep şoklarına da karşı koyabilirler. Doğrudan hükümet tüketimini ve yatırımını artırarak; dolaylı olarak insanları ve firmaları tüketime ve yatırıma teşvik etmeyi hedeflerler (Loayza and Pennings, 2020).

Diğer ekonomik gerilemelerden farklı olarak, bu krizdeki üretim düşüşü talepten kaynaklanmamaktadır. Bu, hastalığın yayılmasını sınırlamaya yönelik tedbirlerin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle iktisat politikasının rolü, en azından hemen, toplam talebi canlandırmak değildir. Aksine, politikalar üç amaç gütmektedirler (Dell'Araccia vd., 2020).

- *Temel sektörlerin işleyişini garanti altına almak.* Covid-19 testi ve tedavisine yönelik kaynaklar artırılmalıdır. Düzenli sağlık hizmetleri, gıda üretimi ve dağıtımı, temel altyapı hizmetleri sürdürülmelidir. Hatta bu durum, kritik girdiler ve nihai mallar için kamu sözleşmelerinin önceliklendirilmesi, sanayilerin dönüştürülmesi veya seçici kamulaştırmalar ile savaş zamanı yetkilerine başvurarak temel tedariklerin sağlanması için hükümetin müdahaleci eylemlerini bile içerebilir. Fransa'nın tıbbi maskelere erken el koyması ve tıbbi ekipman üretimini sağlamak için Amerika Birleşik Devletleri'nde Savunma Üretim Yasası'nın devreye sokulması bunu göstermiştir. Aşırı kıtlık durumlarında karneye bağlama, fiyat kontrolleri ve istifçiliğe karşı kurallar da garanti edilebilir.

1 Pandeminin başlamasıyla birlikte ekonomik krizin ne kadar süreceği konusunda dört olası senaryo vardı. Çeşitli analistler ekonomik durgunluğun V, U, L veya W şeklini alacağını varsayıyordu. V harfi- kısa bir ekonomik gerilemeyi ve hızlı ekonomik toparlanmayı temsil ediyor, U harfi- V'den daha uzun süren bir ekonomik gerilemeyi temsil ediyor toparlanma, L- halen devam eden büyük bir ekonomik krizi, W- takip edilen ekonomik gerilemeyi temsil ediyor. Pandemi

deneyimi, krizin bir yıldan fazla süredir devam etmesi nedeniyle V senaryosunun gerçekleşmediğini kanıtladı ve ekonomi henüz tam olarak toparlanamadı. Ayrıca ekonomik toparlanmanın başlaması nedeniyle L senaryosunun da hatalı olduğu ortaya çıktı. Ancak ülkelerin kullandığı teşvik paketleri olmasaydı L şeklinde resesyon senaryosu büyük ihtimalle gerçekleşebilirdi (Namani, 2022).

- *Krizden etkilenen insanlara yeterli kaynak sağlamak.* Kısıtlama tedbirleri nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak gelirini kaybeden hanelerin devlet desteğine ihtiyacı olmuştur. Destek, insanların işlerini sürdürürken evde kalmalarına yardımcı olmalıdır (hükümet tarafından finanse edilen hastalık izni, insanların hareketini, dolayısıyla bulaşma riskini azaltır). İşsizlik yardımları genişletilmeli ve genişletilmelidir. Serbest meslek sahiplerine ve işsizlere ulaşmak için nakit transferleri sağlanmalıdır.
- *Aşırı ekonomik bozulmayı önlemek.* Politikaların işçiler ve işverenler, üreticiler ve tüketiciler, borç verenler ve borçlular arasındaki ilişkiler ağını koruması gerekir, böylece tıbbi acil durum ortadan kalktığında işlerin ciddi bir şekilde devam edebilmesi sağlanır. Şirket kapanışları, organizasyonel bilgi birikiminin kaybına ve uzun vadeli verimli projelerin sonlandırılmasına neden olacaktır. Finans sektöründeki aksaklıklar ekonomik sıkıntıyı da artıracaktır. Hükümetlerin özel firmalara ücret sübvansiyonları da dahil olmak üzere uygun koşullarla olağanüstü destek sağlaması gerekmektedir. Büyük kredi ve garanti programları halihazırda uygulamaya konulmuştur (riskler sonuçta vergi mükellefleri tarafından üstlenilmektedir) ve AB, devlet yardımı kurallarını gevşeterek şirketlere doğrudan sermaye enjeksiyonunu kolaylaştırmıştır. Kriz kötüleşirse, Büyük Buhran sırasında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da olduğu gibi, sıkıntılı özel firmaları devralmak için büyük devlet holding şirketlerinin kurulması veya genişletilmesi hayal edilebilir.

İyileşmeyi teşvik edici (çoğu Keynesyen olan) genişletici politikaların, daha yüksek düzeyde kamu borcu ve muhtemelen ekonominin hükümet kontrolü altındaki yeni alanları da dahil olmak üzere kendi zorlukları olmuştur. Ancak birinci aşamadaki göreceli başarı, ekonomi politikasının normal işleyişine dönebilmesini amaçlanmıştır. Daha fazla insanın evlerini terk edip işe geri dönmesine izin verildikçe, talebi artırmaya yönelik mali önlemlerin giderek daha etkili hale gelmesi hedeflenmiştir. Gelişmiş ekonomilerin çoğunda faiz oranlarının ve enflasyonun pandemi öncesinde uzun süre düşük kalacağı öngörülmüyordu. Tedarik zincirlerinde büyük aksamaların önlenmesi, acil durum ve toparlanma aşamalarında enflasyonu önlenmeyi hedeflemiştir. Virüsün yayılmasını kontrol altına almaya yönelik tedbirler başarılı olursa, kamu borç oranında gerekli artış oldukça büyük olacak, ancak toparlanma aşamasında faiz oranları ve toplam talebin düşük kalması olasıdır diye düşünülmüştür. Bu koşullar altında mali teşvik, gelişmiş ekonomilerin çoğunda uygun ve son derece etkili kılınmaya çalışılmış ve kriz sırasında getirilen istisnai tedbirlerden çıkışı kolaylaştırmak için bir hedef konulmuştur.

Hayek'in Bilgi ve Karmaşık Sistemler Teorisi

Basit ve Karmaşık Fenomenler Teorisi

Hayek'in sosyal teorisinin temel yönlerinden birisi, basit ve karmaşık fenomenler (olgular) arasında yaptığı ayrımıdır. Basit fenomenler, belirli bir başlangıç konumundan, bir uyarının bir sisteme uygulanmasıyla üretilecek sonuçları tahmin etmenin mümkün olduğu fenomenlerdir. Fiziğin bazı kısımlarındaki (hepsi olmasa da) bilimsel problemler bu türdendir ve bilim adamı

tarafından tahmine dayalı, niceliksel düzenliliklerin türetilmesine izin verirler. Karmaşık olgular ise tam tersine, daha büyük bir bütünü oluşturan öğelerin doğrusal bir şekilde etkileşime girmediği ve öğelerin sayısının ve etkileşimlerinin karakterinin bilimsel gözlemci tarafından anlaşılacak kadar geniş olduğu sistemleri ifade eder. Doğrusal olmayan sistemler modellenilebilirken ilgili ilişkiler yeterli niceliksel hassasiyetle karakterize edilemez. Bilim insanının karmaşık olgularla karşılaştığında yapabileceği en fazla şey, düzenin alacağı kesin biçimi başarılı bir şekilde tahmin etmek değil, sistemin çeşitli unsurları arasında bir düzenin oluşmasına izin veren genel ilkeleri anlamaya çalışmaktır. Bu tür olaylar karşısında bilimin başarabileceği tek şey, bir dizi farklı sonucu tahmin etmektir (Hayek, 1967). Karmaşık fenomenler, esasında kendiliğinden doğan (spontaneous order) bir düzenin ürünü olup, herhangi bir otorite tarafından tasarlanamayan bir olgudur (Karakas vd. 2023).

Basit ve karmaşık fenomenler arasındaki bu ayrımı, doğa bilimlerinin konusu ile sosyal bilimler arasındaki farkla eşitlemek cazip gelebilir, ancak bu anlamlı değildir. Bazı doğa bilimlerinin basit sistemleri analiz ettiği doğru olsa da bu her zaman böyle değildir. Biyoloji veya ekolojide analiz edilen olayların çoğu karmaşık sistemlere daha yakındır. Bu gibi durumlarda doğa bilimciler, örneğin çevresel değişim süreçlerini yönlendiren ekolojik ardıllık ilkeleri gibi genel ilkeleri keşfedebilirler. Bununla birlikte, tipik olarak ilgili bilim adamları, belirli dışsal veya içsel değişikliklerin onlara nasıl verildiğini başarılı bir şekilde tahmin etmek için öğeler arasındaki çoklu bağlamsal ilişkiler hakkında yeterince bilgi sahibi olamazlar. Sosyo-ekonomik dünyaya döndüğümüzde çoğu durumda daha karmaşık sistemlerden bahsediyoruz. Çok sayıda insanın karşı karşıya olduğu çeşitli ve değişen ekonomik ve kültürel koşullara ilişkin bilgi, herhangi bir sosyal bilimci veya bu tür bilim adamlarından oluşan bir grup tarafından anlaşılabilir. İnsan toplumunun en temel biçimlerinde, insanların ritimleri ve rutinleri, dış bir gözlemci tarafından bir miktar doğrulukla gözlemlenebilir ve tahmin edilebilir; ancak daha gelişmiş ve karmaşık toplumsal düzenlerde, sosyal bilimin başarabileceği en fazla şey, insan yaşamının genel ilkelerinin anlaşılmasıdır. Etkileşim ve ürettikleri geniş kalıpları başarılı bir şekilde tahmin edilemeyen şey, belirli olaylara verilen spesifik yanıtlardır. Örneğin ekonomistler, bir malın piyasada daha kıt hale gelmesi durumunda, fiyatta artış ve yeni arz veya ikame madde arayışı gibi çeşitli değişikliklerin bekleneceğini anlayabilir, ancak belirli tepkilerin neleri gerektireceğini ve sonuçlarını başarılı bir şekilde tahmin edemezler (Hayek, 1967; Pennington, 2021).

Buna ek olarak, muhtemel tepkilerin aralığını belirlemek bile mümkün olmayabilir çünkü doğal dünyanın aksine, karmaşık toplumsal ekolojiyi oluşturan 'insan unsurları' yaratıcı aktörlerdir. Bu nedenle, çağdaş neoklasik ekonomiye hâkim olan istatistiksel olarak 'temsili aktörlerin' tahmin edilen davranışları açısından sosyal etkileşimin modellenmesinin değeri anlamlı değildir. Çünkü sosyal değişim sürecini yönlendiren girişimci aykırı değerlerdir. Bu,

bireylerin ve kurumların günlük planlarını bilgilendirmenin olası bir yolu olarak modellemeyi reddetmeyi ima eder. Gelecekteki kararlar geçmiş kararlardan kademeli olarak büyüdüğü ve ayrışabileceği için insanların güvenebileceği bazı düzenlilikler vardır; ancak burada bile beklentiler çoğu zaman hayal kırıklığına uğrayacaktır. Bununla birlikte, güvenilir ekonometrik modellerin oluşturulması, geleceği şekillendirecek faktörlerin ortaya çıkmadan önce bilinmesini gerektirdiğinden, uzun vadeli ekonometrik tahminlerin çok az kullanışlı olduğu anlamına gelir. (Pennington, 2021). Toplumsal olaylar, insan faaliyetlerinin sonucu olması ve faaliyetlerinde “niyet” ve “beklentilere” bağlı olması özneliği ve dolayısıyla ölçülemezliği beraberinde getirmektedir. Bu sebeple ekonometrik modeller güvenilir olarak değerlendirilemezler (Karakas vd.,2023).

Bilgi Teorisi

Hayek'in basit ve karmaşık fenomenler arasındaki ayırmadan çıkardığı kilit nokta, ilkinin bir yönlendirici mekanizma tarafından planlanıp kontrol altına alınabileceği, ikincisinin ise bu tür bir kontrole bilgi problemleri nedeniyle tabi olamayacağıdır. Hayek, kendiliğinden doğan bir düzenin parçası olan piyasa sürecini ve rekabeti bilgiyi ortaya çıkaran ve ileten bir keşif süreci olarak tasvir ederek bilginin piyasada parçalı, dağınık ve değişik noktalarda yoğunlaşmış olduğunu varsayar. Buradan hareketle, rekabet ve fiyat mekanizmasını bireyler arasındaki faaliyet ve amaçları koordine eden bir araç olarak görür. Piyasa bu anlamda kısmi olarak insanların elinde bulunan bilgiyi en iyi işleyerek, insan faaliyetlerini koordine eden bir araç olarak ele alınmış olur. Böylece merkezi otorite dâhil hiçbir kurumun elde edemeyeceği bir başarıyı sağlar. Merkezi otorite tarafından yapılan müdahale bu hassas sistemin ayarlarını bozar. Çünkü Hayek, milyonlarca ekonomik aktörün niyet edilmeden nasıl faaliyetlerini düzenlediğini içeren “koordinasyon” hususunun sağlanması için, piyasayı bilginin ortaya çıkarıldığı ve iletildiği dinamik bir süreç olarak görür. Bu anlamda rekabet ve fiyat mekanizması ön plana çıkmaktadır (Alp ve Karakas, 2008). Rekabet, girişimcilerin başkaları tarafından da yararlanılabilecek, yararlanılmamış fırsatların sürekli olarak arandığı bir keşif sürecidir (Hayek, 2002).

Hayek, ekonomide bilgi problemi nedeniyle “koordinasyonun” hiçbir mekanizma tarafından (piyasa mekanizması gibi) sağlanamayacağını, buna karşılık piyasa düzeninin “fiyatlar” mekanizması yoluyla milyonlarca insanın çatışan amaçlarını birbirine uydurarak koordinasyonu en iyi biçimde gerçekleştirdiğini şu ifadeleriyle belirtmektedir; Fiyat sistemi müteşebbislere, bir pilotun bazı kadrantları gözetlemesi gibi, bir takım fiyatların seyri gözetlemek suretiyle kendi faaliyetlerini diğer müteşebbislerin faaliyetlerine intibak ettirmek imkânını sağlar (Hayek, 1944). Böylece fiyat sistemi, gerekli minimum çabayla, piyasadaki insanlara diğer insanların sahip oldukları ihtiyaçlar manzumesini ve bu insanların karşılanacak olan ihtiyaçlarını ne derecede arzu ettiklerini bildirir. Fiyatlar, bunu bir iletişim mekanizması gibi çalışarak, bireylerin tercih ve isteklerindeki değişikliği, fiyat değişimleri ile diğer bireylere sinyal olarak göndererek yapmaktadır (Hayek, 1945).

Politika yapımcılar her zaman bir bilgi sorunuyla karşı karşıyadır çünkü gerekli olabilecek nihai mal ve hizmetlere yol açan karmaşık üretim süreçlerini tam olarak anlayamazlar. En basit malın bile üretimi son derece karmaşıktır çünkü süreç doğrudan ve dolaylı olarak milyonlarca olmasa da birçok yerde çeşitli beceri ve bilgiye sahip binlerce insanı kapsamaktadır. Ayrıca, temel mal ve hizmetlerin birçoğunun zorunlu olarak diğer tamamlayıcı mal ve hizmetlerle birlikte tüketilmesi gerekir, aksi takdirde temel mal ve hizmetler amacını gerektiği gibi yerine getirmeyecektir. Gelişmiş toplumlar, birçok karmaşık üretim ve tüketim biçimi arasında büyük ölçekte bir sosyal koordinasyona ihtiyaç duyar; bu da katkıda bulunan tüm faktörler ve süreçler nedeniyle, bir işin, malın veya hizmetin temel olarak belirlenmesinin kolay olmadığını ima eder. Başka bir deyişle, bilgi sorunu, nihai tüketim malları için hangi girdilerin "gerekli" olduğunu (hataların kıtlığa yol açabileceği) kabul etme zorluğunun yanı sıra girişimci faaliyeti engelleyen ve değiştiren istenmeyen sonuçlarla daha da büyümektedir (Storr vd., 2021). Kısacası, politika yapımcılar herhangi bir bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik refahı için hangi mal ve hizmetlerin gerekli olduğunu önceden doğru bir şekilde belirlemek için gerekli bilgiye veya epistemik yeteneklere sahip değildir; çünkü bu ihtiyaçlar özeldir ve keşfedilmeleri gerekir. Bu nedenle, politika yapımcıların Covid-19 salgını sırasında "temel ekonomiyi" planlama girişimleri, bazen yarardan çok zarar getirebilecek zorluklarla dolu olmuştur (Boettke ve Powell, 2021).

Yukarıdaki argümanlar doğası gereği teorik olmakla birlikte, aynı zamanda piyasa süreçlerine dayanan ekonomilerin, onları bastırmaya çalışanlara göre daha üstün performanslarını en azından niteliksel anlamda açıklamaya yardımcı olan iddialardır. Hayek piyasa süreçlerinin önemine ilişkin güçlü bir iddia geliştirse de onun bakış açısı tüm sosyo-ekonomik sorunlara piyasa çözümlerinin olduğu anlamına gelmiyor. Köleliğe Giden Yol (1944) başta olmak üzere neredeyse tüm çalışmalarında Hayek, kamu malları tarzı zorlukların ortaya çıktığı geniş bir yelpazedeki hükümet önlemlerinin problemlerini ortaya koyar. Bu dinamiklerin özellikle yaygın olabileceği yeni koronavirüs gibi bulaşıcı hastalıklarla uğraşmak, bu nedenle haklı bir hükümet eylemi biçimi olabilir. Bununla birlikte, bu tür herhangi bir eylemi anlamak ve değerlendirmek, mevcut karmaşıklık seviyelerinin ve politika yapımcıların mevcut belirsizliklerle başa çıkabilmeleri için etkili geri bildirim mekanizmalarının bulunup bulunmadığının uygun şekilde değerlendirilmesini gerektirecektir. Hayek'çi bir bakış açısına göre asıl önemli olan, piyasaların sağladığına benzer şekilde deney ve geri bildirim izin veren kurumsal konfigürasyonları bulmaktır. Bu nedenler politika yapımcıların koronavirüs salgınıyla karşı karşıya kalabileceği bazı karmaşıklıkları ortaya koyuyor. Bir sonraki bölümde, karar vericilerin büyük ölçekli hatalardan kaçınmasını ve diğer karar verme düşümlerinden öğrenmesini sağlayabilecek, piyasa süreçlerindeki benzer mekanizmaların varlığına veya yokluğuna değinecektir. Diğer pandemilerde olduğu gibi, politika yapımcıların yeni

koronavirüsle mücadelede uğraşması gereken ilk karmaşıklık katmanı, virüsün epidemiyolojisiyle ilgilidir. Epidemiyolojik problemler her ne kadar doğa bilimi olaylarını içerse de basit 'fizik' tipinde değildir. Epidemiyologlar bir virüsün nasıl yayıldığını belirleyen ilkeleri ayırt edebilir ve belki de bir dizi olası sonucu simüle edebilir; ancak bir popülasyondaki yayılmanın kesin şekli, ilgili bilim adamlarının veya uzmanların erişemeyeceği bir dizi bağlama özgü değişkene bağlı olacaktır. Bu zorluk belki de en açık şekilde pandeminin yayılmasını modelleme probleminde ve hastalığın zirvesinin büyüklüğü ve şekline ilişkin bazen çok farklı projeksiyonlarda görülmektedir. Pandemi, nüfusun büyük bir yüzdesini etkilemeye gerek kalmadan kendi kendine sona erecek mi? 'Sürü bağışıklığı' hangi yayılma düzeyinde başarılabilir? Virüsün yayılımı hava ve coğrafyadan nasıl etkileniyor? Enfeksiyonda ikinci bir dalga olacak mı? Peki virüs daha zayıf bir forma mı yoksa daha güçlü bir forma mı dönüşecek? Bu ve bunun gibi diğer soruların yanıtlarıyla ilgili belirsizlikler, modelleme ve veri analizinin oldukça fazla öznel yorum içereceği ve önemli hatalara yol açacağı anlamına gelir (Pennington, 2021).

Aynı zamanda politika yapımcıların uyguladığı politikalar, bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı bir içeriği sunmakla birlikte uygulanan (sosyal) adalet politikaları, Hayek'in üzerinde ısrarla durduğu kayırcı adalet formundaki adaletsizliği de beraberinde getirecektir. Hayek'in karmaşık sistemler ve bilgi teorilerine katkıda bulunan negatif adalet teorisi, bireyin dışarıdan gelen zorlama ve müdahalelere maruz kalmaması demek olan ve negatif özgürlüğün bir uzantısı olarak doğar. Adil olmak ya da olmamak bireyler arasındaki ilişkilerle ilgilidir ve bu anlamda piyasa ekonomisinin işleyişi içinde gelir dağılımının ya da bazı sosyal ilişki kalıplarının adil olup olmamasından söz etmek zordur. Onlara göre adil bir sistem, herkesin aynı derecede özgür olduğu ve aynı öngörülebilir kurallara tabi olduğu sistemdir. Bu da herkesin eşit haklara sahip olduğu "kural" adaletidir. Bu sisteme hükümetin toplumu yeniden tasarladığı, sosyal adalet içerdiği ifade edilen politikalar ile müdahale edildiğinde (ki buna Hayek pozitif adalet demektedir) bu mekanizma artık gelir pastasından bir pay alma çabasına dönüşecek ve hükümetin fonksiyonlarını zayıflayacaktır. Böylece hükümetler çeşitli çıkar gruplarının baskısı altında kalacaktır. Farklı çıkarları bağdaştırmaya çalışan hükümet her defasında daha fazla müdahaleye mecbur kalacak ve kendi çıkarlarını koruma amacı, çeşitli gruplar arasında kendi üstünlüklerini kurma ve hükümeti de bu anlamda ikna çabalarını da beraberinde getireceğinden; hangi grubun etkisi daha fazla ise o daha fazla kayırılacaktır. Böylece bu politika çabaları sosyal adalet üretmekten öte kayırcı bir adalet üretecektir (Karakaş vd., 2023). Bu açıdan bakıldığında pandemi döneminde özellikle evde kal emirleri, kayırcı adalet için özel bir çerçeve oluşturmuştur. Özellikle piyasa fonksiyonunu bozan ve sektörlerden gelen haklı talepler hükümetler tarafından göz ardı edilerek, haklı olanın değil güçlü olanın değerlendirildiği bir dizi hükümet politikalarına dönüşmüştür.

Bilgi Sorunu, Karmaşık Sistemler ve Covid-19 Politikaları

Bu teorik çerçeveye ek olarak Hayek'in yakından ilişkili olduğu klasik liberal bakış açısının, aşırı işlem maliyetlerinin özel aktörlerin etkili bir yanıt vermesini engelleyebileceği savaşlar veya doğal afetler gibi 'acil durumlara' yanıt vermede hükümetin potansiyel olarak önemli bir rol oynadığını kabul eder. Hayek'çi bakış açısına göre, bir pandemiye karşı müdahale düzenlemek bu nedenle haklı bir hükümet eylemi biçimi olabilir. Bununla birlikte, bu tür bir tepkiyi değerlendirmek, mevcut karmaşıklık seviyelerinin ve politika yapımcıların bunlarla başa çıkabilmesi için etkili geri bildirim mekanizmalarının bulunup bulunmadığının uygun şekilde değerlendirilmesini gerektirecektir (Pennington, 2020).

Kendisi de karmaşık bir durum olan virüsün, dünya genelinde yayılma biçimini etkileyebilecek çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel ve kurumsal düzenlemelerle temsil edilen daha karmaşık bir olguyla etkileşime girmesi nedeniyle ek bir karmaşıklık katmanı ortaya çıkıyor. Epidemiyolojik modellerin temel sınırlamalarından biri, tahminlerinin çoğu zaman insan davranışını ve bu davranıştaki değişiklikleri (kamu politikalarının neden olduğu değişiklikler de dahil) açıklamakta başarısız olmasıdır. Örneğin yeni koronavirüsün çeşitli kamu politikası müdahalelerine nasıl tepki vereceği konusunda ciddi bir belirsizlik vardır. Tecrit politikalarının olası bir ikinci bulaşma dalgasının boyutunu nasıl etkileyebileceği belirsizdir. Bir senaryoda, hastalığın yayılmasını, herhangi bir "ikinci dalgadaki enfeksiyonların daha kolay yönetilip kontrol edilebileceği noktaya kadar azaltmak için karantinalar gerekli olabilir. Öte yandan, karantinaların virüsün ilk dalgasının yayılmasını sınırlamadaki başarısı, salgından kaynaklanan sınırlı düzeydeki sürü bağışıklığı nedeniyle çok daha büyük ve potansiyel olarak kontrol edilemeyen ikinci enfeksiyon dalgasına katkıda bulunacaktır. Tecrit önlemleri, farklı sosyal tutumlara, zaman ufuklarına ve inanç sistemlerine sahip farklı nüfusların, benimsenen çeşitli politika önlemlerine veya virüsün yayılmasını etkileyen gelişmeler hakkındaki haberlere nasıl tepki verebileceğine ilişkin belirsizlikler, politika açmazını daha da karmaşık hale getirmektedir (Pennington, 2021).

Gerekli ürün bileşenlerini önceden temel olarak belirlemek isteyen politika yapımcılar, en az üç bilgi sorunuyla karşı karşıyadır: Yönettikleri milyonlarca tüketicinin düşünceleri ve inançları hakkında ilgili bilgiden yoksundurlar; nihai tüketim mallarını üreten karmaşık üretim süreçlerine ilişkin bilgiden yoksundurlar ve piyasadaki girişimcilerin aksine, hata yapıp yapmadıklarını ve ne zaman uyum sağlamaları gerektiğini bilecek geri bildirim mekanizmalarından yoksundurlar. Politika yapımcılar, Mart ve Nisan 2020'den itibaren evde kalma talimatlarını oluştururken, insanların temel bir yaşam standardını sürdürmek için ne tür mal ve hizmetlere ihtiyaç duyacağına dair varsayımlarda bulundular ve aynı zamanda potansiyel olarak evde kalabilecek gereksiz işletmeleri veya faaliyetleri de kapattılar. Ancak bu tür varsayımlar sorunludur çünkü yukarıda tartışıldığı gibi politika yapımcılar

milyonlarca seçmenin öznel düşüncelerini ve inançlarını bilemezler. Öznelci bir yaklaşım, sosyal bilimlerin gerçeklerinin insanların düşündüğü ve inandığı şeyler olduğunu kabul eder. Bireyler amaçlarına ulaşmak için amaçlı eylemlerde bulunurlar ve bu amaçlar her birey tarafından kendine özgü zaman ve mekan koşullarına dayalı olarak öznel olarak yorumlanır Bu şekilde bakıldığında hangi mal ve hizmetlerin “gerekli” olduğunu belirlemek kolay değildir. Örneğin, suyun ilk marjinal birimi ve gıdanın ilk marjinal birimi, makul bir şekilde, tüm bireyler için gerekli olarak tanımlanabilir. Çünkü bunlar, yaşamın sürdürülmesi için gereklidir. Bununla birlikte, insan vücudundaki biyolojik işlevleri sürdürmek için kullanılan ilk birkaç marjinal birimin ötesindeki herhangi bir yiyecek veya su, hiç kimse için gerekli olmayabilir. Her bireyin çeşitli mal ve hizmetlere yönelik benzersiz, öznel bir tercih yoğunluğu da vardır. Bir bireyin en yoğun olarak tercih ettiği mal ve hizmetler, makul olarak, onlar için vazgeçilmez olarak kabul edilebilir. Ancak politika yapıcıların tüketicilerin tercihlerinin yoğunluğunu önceden bilmelerinin hiçbir yolu yoktur. İnsanların en yoğun olarak neyi tercih ettiklerini düşündükleri hakkında bilinçli tahminler yapmaya çalışabilirler veya kişisel olarak neyi başkalarının tercihleri için bir buluşsal yöntem olarak en önemli olarak gördüklerini belirlemek için iç gözlemi kullanabilirler. İnsanların tercihleriyle ilgili bilgiler parçalı, çeşitli ve anlaşılmalıdır ve milyonlarca bireyin öznel tercihlerine ilişkin bilginin keşfedilmesi, toplanması ve iletilmesi için yalnızca piyasa süreci etkili bir araç sağlar. Bu bilgi doğası gereği merkezi olmayan bir yapıya sahip olduğundan, yalnızca piyasalara katılanlar gibi merkezi olmayan özel aktörler, ekonomik karar almayı insanların gerekli olduğunu düşündüğü ve inandığı mal ve hizmetleri sağlayacak şekilde etkili bir şekilde yönlendirebilir. En iyi niyetlerle bile gereklilik belirlemeleri yapmaya çalışan politika yapıcıların bu tür bilgilere erişmelerinin hiçbir yolu yoktur (Storr vd., 2021).

Buna karşılık politika yapıcılar açısından ilk bölümde tartışılan belirsizlik ve karmaşa ortamında kamuoyunun beklentilerini karşılayabilme ihtiyacının bir tezahürü olarak bazı politikalara başvurulması kaçınılmaz bir durumdur. Maliyet boyutlarının hesaplanmasının mümkün olmadığı ve piyasaların karşılamaının mümkün olmadığı pandemi türünden krizlerde ekonomik koordinasyonu etkin bir biçimde sağlaması mümkün olmasa da ekonomik ve diğer türden her türlü kurumu zorlayıcı ve sevk edici güce sahip devlet politikalarına başvurmak konusunda herhangi bir tartışma söz konusu değildir. Ancak bu acil durum müdahalesi sonrası hükümet eliyle yapılan planlamanın derinleştirilmesi hem ekonomik çıkar gruplarını etkinleştirip lehlerine bazı avantajlar sağlamasına neden olurken, aynı zamanda piyasanın etkinliğini zayıflatarak kamusal alanın genişlemesine yol açmaktadır. Bu politikalar farklı sorunlara da yol açarak bir trade off etkisi yaratarak mesela daha fazla kısıtlama ile daha az ekonomik özgürlüğe sebep olabilmektedir. (Gelaso vd., 2021). Aynı zamanda büyük oktanlı ekonomik sorunların birikmesine ve sonraki dönemlerde ekonomik verilerin daha fazla bozulmasına yol açmaktadır.

Pandemi döneminde “evde kalma emirlerinin” çoğu o kadar geniş kapsamlıydı ki neredeyse tüm işletmeler gerekli görülüyordu ve bu tür emirlerin zararlı etkileri ve istenmeyen sonuçları sınırlanıyordu. Örneğin, ABD’de (ve diğer tüm ülkelerde) Covid-19 temel hizmetler listesi sektörlerle ilgili doğrudan ve dolaylı olarak yüzlerce iş listelendi: sağlık hizmetleri, halk sağlığı, kolluk kuvvetleri, kamu güvenliği, ilk müdahale ekipleri, gıda, tarım, enerji, su, ulaşım, lojistik, bayındırlık işleri, altyapı desteği, iletişim/bilgi teknolojisi, eğitim, hükümet, kritik üretim, tehlikeli maddeler, finansal hizmetler, kimyasallar, savunma, ticari tesisler, konut hizmetleri, hijyen ve inşaat. Listelenen çok sayıda iş, daha kısıtlayıcı evde kalma politikalarıyla karşılaştırıldığında ekonominin genel işleyişinde nispeten daha az bozulma yaşanacak kadar çok sayıda işin gerekli olduğunu ortaya koydu. Genel bir eğilim olarak, evde kalma kararı ne kadar kısıtlayıcı olursa piyasa sürecindeki bozulmalar da o kadar büyük olacaktır. Piyasa süreci önemli ölçüde bozulduğunda, büyük ölçekli ekonomik koordinasyon o kadar etkili bir şekilde gerçekleşemez; bu da tüketicilerin gerekli mal ve hizmetler için kıtlıkla veya daha yüksek fiyatlarla karşı karşıya kalacağı anlamına gelir. Bu tür istenmeyen sonuçlar, piyasa sürecine müdahale eden kamu politikalarının epistemolojik eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu zararlı etkiler ve istenmeyen sonuçlar her yerde gözlemlendi (Boettke ve Powell, 2021).

ABD ve tüm ülkelerin dört bir yanında insanlar, mağazalarda boş raflarla ve genellikle bulunması kolay birçok ürün için uzatılmış siparişlerle karşılaştı. Dahası, birçok işletme işçileri işten çıkardı, işletmelerini kalıcı olarak küçülttü veya tamamen kapattı. Evde kal emirlerinde gereklilik belirtilmese bile salgın muhtemelen bu malların tedarik zincirlerini etkileyecekti çünkü tüketiciler ve girişimciler değişen koşullar nedeniyle davranışlarını değiştireceklerdi. Ancak evde kal emirlerindeki gereklilik tanımlamaları, tüketicilerin gerekli olduğuna inandığı mal ve hizmetlerin yaratılmasını ve teslim edilmesini sağlayan piyasa sürecindeki çarpıklıkları daha da artırdı. Bu adlandırmaların tam etkisi bir süre tam olarak anlaşılabilir, ancak Hayek’in piyasa sürecinin epistemolojik avantajlarını ve kamu politikalarını rahatsız eden bilgi sorunlarını anlaması, muhtemelen ne göreceğimizi anlamamıza yardımcı olacaktır. Evde kalma emirleri ve gereklilik belirlemeleriyle ilgili bilgi sorunları göz önüne alındığında, politika yapıcıların pandemiye ve onun ekonomik etkilerine yönelik olarak tüketicilerin neye ihtiyaç duyacağını önceden belirleme girişimlerinden kaçınacak alternatif politikalar benimsemeleri gerektirmiştir (Storr vd., 2021). Bu anlamda hükümetler ekonomik alanı piyasanın rekabetçi firmalarına bırakabileceği gibi, bir alternatif olarak yoksullukla mücadele, eğitim, sağlık gibi hizmet amaçlı bazı faaliyetleri kar amacı gütmeyen üçüncü sektörün sosyal temsilcilerine bırakması bir çözüm olacaktır (Alp, 2009).

Hükümetlerin ve şirketlerin koronavirüs pandemisine tepki olarak yaptığı harcamalardaki artış, küresel borcun Uluslararası Finans Enstitüsü'nün (IIF) verilerine göre 2019'daki rekor seviyedeki 255 trilyon dolardan 2020 yılı

sonunda 292 trilyon dolar ve 2022 yılı sonunda 299 trilyon dolara ulaşmasına neden olmuştur. Borçların GSYİH'ye oranı %355'e yükselmiştir. Kamu borcundaki büyük artış, ekonomik faaliyetlerin durmasına yol açan ve birçok işletmenin alternatif finansman arayışına girmesine yol açan kısıtlayıcı tedbirler ve karantinaların bir sonucudur. Sonuç olarak borçlanma artmıştır ve daha fazla borçlanmayı beraberinde getirerek gelecek nesillerin borç yükünü artırmıştır. Hayek'in ekonomiye devlet müdahalesinin kaynak tahsisini bozarak borcu artıracağı yönündeki fikirleri uygulama olarak gerçekleşmiştir. Borç büyümesi, hükümetlerin gelecekte bunu karşılamak için vergileri artırmaya ve bunun potansiyel yatırımları caydırarak olumsuz bir etkiye sahip olabileceğine dair bir başka olumsuz sinyal karşımızda durmaktadır. Üstelik kamu borcunun artmasıyla birlikte ekonomideki "devlet eli" gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlikleri artırıp derinleştirmiştir. Fonların kötüye kullanılma ihtimali de bir diğer endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle, kurumların kalitesinin düşük olduğu ülkelerde klasik iktisatçıların bu endişeleri geçerliliğini korumaktadır. Buna karşın, pandeminin ekonomi üzerindeki etkilerini en aza indirmek için kamu harcamaları artırılmamış olsaydı firmalar ve işletmeler için durumun çok daha kötüye gidecekti. İşyerlerinin kapatılması ve kısıtlayıcı tedbirlerle işletmelerin üretimi azaltacak, işçiler işten çıkarılacak, ücretler düşecek, gelir düşüklüğü nedeniyle talep düşecek, işsizlik artacak ve bu durum, telafisi yıllar sürecektir derin bir ekonomik durgunluğa yol açacaktı (Namani, 2022). Bu karşın, bahse konu sarmal değerlendirildiğinde pandemi dönemi politikaları olmazsa olmaz bir durumu ortaya koymuştur. Pandemi sonrası dönem için Hayek'in bahsettiği teorik çerçeveye bağlı tekrar kaynakların tahsisi için piyasaya ve alternatif üçüncü sektörler için daha fazla rol verilip, kamusal alanın payı piyasada azaltılmalıdır.

Sonuç

Covid-19 salgınının son yıllardaki en yıkıcı olaylardan biri olduğu kanıtlandı ve politika yapıcılar evde kalma emirlerini yürürlüğe koyarak ve yalnızca temel işletmelerin açık kalmasına izin vererek riskleri azaltmaya çalıştı. Bu tür politikaların ardındaki niyetler ne olursa olsun, politika yapıcılar hangi işlerin, malların veya hizmetlerin gerekli olduğunu belirlerken önemli bilgi sorunlarıyla karşı karşıya kalırlar. Politika yapıcılar birçok insanın farklı planlarını ve hedeflerini koordine etme yeteneğine sahip değildir. Özellikle bir karmaşık fenomen olan piyasalarda durumlar geliştikçe, kıt kaynakların etkili bir şekilde nasıl tahsis edileceğine ve yeniden tahsis edileceğine karar verecek bilgi, politika yapıcılara bütünüyle verilemez. Çünkü bu tür gerekli bilgiler dağınık ve çoğu zaman üstü kapalıdır. Politika yapıcılar ve uzmanlar, insanların hangi mal ve hizmetlere ihtiyaç duyduğunu doğru bir şekilde belirlemek için gerekli bilgiye sahip değildirler. Bu sebeple tüketicilerin talep ettiği nihai mal ve hizmetleri sağlayan çeşitli üretim sistemlerinin karmaşıklığını tam olarak anlamaları mümkün değildir.

Bu makale, F.A Hayek'in basit ve karmaşık fenomenler arasındaki ayrımını ve bu ayrımın kilit faktörü bilgi teorisinin koronavirüs politikası sorununun karakterini ve politika yapıcıların hangi yanıtların en etkili olabileceğini öğrenmelerini sağlayacak mekanizmaların göreceli eksikliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Analiz olarak, pandemiye yanıt vermek için hükümetin acil durum eyleminin onaylanması politikası tutarlı olsa da argüman olarak politika yapıcıların en etkili seçenekleri belirlemesine olanak tanıyan çok az sayıda mekanizmanın bulunduğu görülmüştür. Ayrıca bu makalede büyük ölçekli kamu karar alma prosedürlerinin genel bir özelliği olabileceğini ancak mümkün olan en kısa sürede ağırlıklı olarak piyasa temelli bir ekonomi politikasına dönmenin önemli olduğu ortaya konulmaktadır.

Kaynakça

- Alp, S. (2009), "Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör.", *Maliye Dergisi* (156), 265-279.
- Alp S. ve A. Karakaş (2008), "Asimetrik Bilgi Teorisi Karşısında Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Liberal Düşünce Dergisi*, 51-52, 215-230.
- Baker, S. R., Bloom, N., & Davis, S. J. (2016), "Measuring economic policy uncertainty. *The Quarterly Journal of Economics*", 131(4), 1593-1636.
- Bernanke, B. S. (2020). "The New Tools of Monetary Policy." *American Economic Association Presidential Address*, January 4.
- Boettke, P.J. & Powell, B. (2021) *The Political Economy of the Covid-19 Pandemic*. *Southern Economic Journal*, 87(4), 1090-1106.
- Caggiano, G., Castelnuovo, E., & Kima, R. (2020), "The Global Effects of Covid-19-induced Uncertainty", <https://ssrn.com/abstract=3623226>, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Davis, S. J. (2016), "An index of global economic policy uncertainty" (Working Paper No. w22740). *National Bureau of Economic Research*, <http://www.nber.org/papers/w22740>, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Dell'Aricea, G., P. Mauro, A. Spilimbergo and J. Zettelmeyer, (2020), "Economic policies for the COVID-19 war" <https://blogs.imf.org/2020/04/01/economic-policies-for-the-covid-19-war/>, (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- Fukuyama, F. (2020), "The pandemic and political order: It takes a state", *Foreign Affairs*, 99(4), 26-32.
- Furman, J. (2020). *Protecting People Now, Helping the Economy Rebound Later* en R. Baldwin B. Weder di Mauro Editors, *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*, (pp. 191-96) *Center for Economic Policy and Research*.
- Hayek, F. A. (1944), *The Road to Serfdom*, Chicago: The University of Chicago Press
- Hayek, F. A. (1945), "The Use of Knowledge in Society", *American Economic Review*, 35 (4), 519-30.
- Hayek, F.A. (1967), "The theory of complex phenomena", in Hayek, F.A. *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London: Routledge.
- Hayek, F. A. (2002), "Competition As A Discovery Procedure", Translated by M.S. Snow), *The Quarterly Journal Of Austrian Economics*, Vol. 5, No. 3, pp.9-23.
- Karakaş, A., Alp, S., ve Kara H. (2023), *Piyasa ve Devlet Ekseninde F.A. Hayek ve Düşünceleri*, Eğitim Yayınevi.

- Loayza, N. V., & Pennings, S. (2020). Macroeconomic policy in the time of COVID-19: A primer for developing countries.
- Namani A. (2022), "The rebirth of Keynes during the COVID-19 Pandemics- a Theoretical approach," [CES Working Papers](#), Centre for European Studies, Alexandru Ioan Cuza University, vol. 13(4), pages 347-366.
- Pennington, M. (2020). The Response to the Pandemic: A Hayekian View. Institute of Economic Affairs, <https://iea.org.uk/wp-content/uploads/2020/08/A-Hayekian-View.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.11. 2022).
- Pennington M. (2021), "Hayek on complexity, uncertainty and pandemic response", *The Review of Austrian Economics* 34, 203–220.
- Sahinoz, S., & Cosar, E. (2018), "Economic policy uncertainty and economic activity in Turkey", *Applied Economics Letters*, 25(21), 1517–1520.
- Storr, V.H, vd. (2021)"Essential or not? Knowledge problems and COVID-19 stay-at-home orders." *Southern Economic Journal* 87.4, 1229-1249.
- Ustaoğlu M., (2020). The Covid-19 Pandemic and the Effectiveness of Fiscal Policies", Edited by D. Demirbaş, V. Bozkurt, S. Yorgun, *The COVID-19 Pandemic and Its Economic, Social, and Political Impacts*, IU Press.